

УДК 368.8

Носенко М.С.

БЕЗПЕКА СТРАХОВОГО РИНКУ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ ІПОТЕЧНИХ ВІДНОСИН

У статті досліджено сутність поняття «безпека страхового ринку» та ключові фактори, що його визначають. Проведено оцінку рівня безпеки страхового ринку України. Встановлено зв'язок між рівнем безпеки страхового ринку та спроможністю страхових компаній надавати достатній захист майнових інтересів учасників іпотечних відносин.

Ключові слова: *фінансова безпека, безпека страхового ринку, проникнення страхування, щільність страхування, рівень виплат, перестраховик-нерезидент, страховик, іпотечний ринок.*

Постановка проблеми. Вітчизняний страховий ринок є однією з найважливіших складових фінансового сектору економіки. Без належним чином розвиненої інфраструктури страхового ринку неможливо забезпечити поступальний соціально-економічний розвиток держави, ефективне функціонування суб'єктів господарювання, підвищення добробуту населення.

Особливого значення страхування набуває в площині іпотечних відносин. Воно забезпечує функціонування іпотечного ринку в межах страхового ринку шляхом захисту майнових інтересів учасників іпотечних відносин у разі настання страхових випадків за рахунок грошових фондів, що сформовані сплаченими страховими внесками, а також використання страховиками відповідних фондів із метою інвестування в іпотечні цінні папери.

Незважаючи на існування великої кількості чинників, що збільшують ймовірність настання майнових втрат у іпотечних взаємовідносинах, до послуг страхових компаній потенційні страхувальники звертаються рідко, а масового характеру страхування в Україні поки не набуло. Причини такої ситуації знаходяться у площині великої кількості стримуючих факторів розвитку вітчизняного ринку страхових послуг, які впливають на рівень безпеки страхового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й практичні аспекти фінансової безпеки держави досліджували М.М. Єрмошенко, Г. Пастернак-Таранушенко, О.І. Барановський, З.С. Варналій та інші. При цьому застосування на законодавчому рівні отримали результати досліджень, проведені З.С. Варналієм, який запропонував методику оцінки економічної безпеки держави на основі методу експертної оцінки. Незважаючи на наявні наукові доробки у сфері визначення та оцінки економічної безпеки держави та її складових, на сьогодні майже відсутні публікації щодо дослідження безпеки страхового ринку й впливу її рівня на соціально-економічні відносини в державі.

Мета статті. Метою статті є дослідження рівня безпеки страхового ринку в контексті спроможності вітчизняних страхових компаній задовольнити потребу в захисті майнових інтересів учасників іпотечних відносин.

Виклад основного матеріалу. Досвід розвинених країн світу свідчить, що ефективне функціонування іпотечного ринку не можливе без послуг страхових компаній, оскільки останні суттєво знижують і/або перерозподіляють іпотечні та пов'язані з іпотекою ризики.

В останні роки страховий ринок України розвивається швидше не «завдяки», а «всупереч», оскільки не були створені необхідні передумови для його повноцінного функціонування. В економічній літературі висловлюються різні думки щодо сукупності чинників, які тією чи іншою мірою стримують розвиток національного страхового ринку, але проведення комплексної оцінки стану безпеки ринку страхових послуг за ними є ускладненим.

З метою визначення рівня економічної безпеки України як головної складової національної безпеки держави і визначення переліку основних індикаторів стану економічної безпеки України в 2007 році була розроблена та затверджена Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [1]. Відповідно до неї безпека страхового ринку розглядається як частина фінансової безпеки (рис. 1) і тлумачиться як рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування.

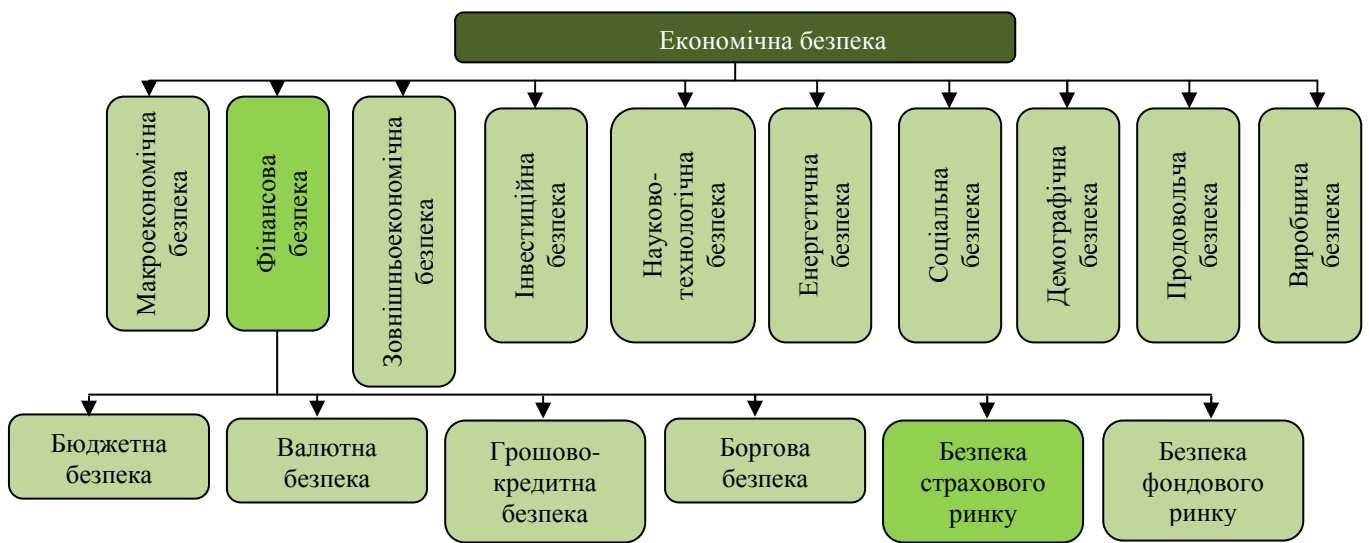

Рис. 1. Складові економічної безпеки

Джерело: складено автором за [1].

Зазначена вище методика містить індикатори та порогові значення індикаторів стану безпеки страхового ринку (табл. 1), а тому, провівши необхідні розрахунки, можна зробити наступні висновки.

1. Низька частка страхових премій щодо ВВП, яка за 2007–2010 роки знизилася з 2,49 % у 2007 до 2,1 % у 2010, при пороговому значенні показника проникнення страхування – не менше 8–12 %. За такої ситуації страхування не має змоги впливати на розвиток економіки і не відіграє суттєвої ролі в соціально-економічних відносинах держави. Експертами встановлено, що в країні буде сприятливе середовище для розвитку ринку страхових послуг лише

за умови, коли ВВП буде зростати щороку не менше, ніж на 5 %. За даними Державної служби статистики України, таке зростання мало місце в докризовий період. Так, у 2007 році приріст ВВП у порівнянні з 2006 роком був 7,3 %; у 2008 році ВВП зріс на 2,1 %; у 2009 році відмічалось падіння на 15 %; а в 2010 році було зафіксоване зростання цього показника на 4,1 %. Таким чином, фінансово-економічна криза 2008–2009 років суттєво вплинула на стан вітчизняної економіки, і держава поки що не має змоги вийти на докризовий рівень розвитку. А значить, зберігається низька купівельна спроможність потенційних страхувальників та відсутній платоспроможний попит на страхові послуги.

Таблиця 1

Індикатори стану безпеки страхового ринку України

Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік
Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	8–12 %	2,49	2,5	2,2	2,1
Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США	не менше 140	76,7	98,5	57,0	63,4
Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	не менше 30	4,4	4,6	4,0	3,9
Рівень страхових виплат, %	не менше 30	23,4	29,4	33,0	26,4
Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	не більше 25	4,3	4,3	5,4	4,3
Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	не більше 30	19,5	25,0	28,7	31,9

Джерело: складено автором за даними Держфінпослуг

2. Низький рівень поширення страхових послуг. Розрахований показник щільності страхування у 2007–2010 роках не відповідає пороговому значенню (не менше 140 дол. США на одну особу). Зокрема, у 2007 році він становив 76,7 дол. США на одну особу; у 2008 – 98,5; у 2009 – 57; у 2010 – 63,4. Коливання значень показника обумовлене зміною обсягів валових страхових премій, зібраних страховиками, а низький рівень визначається низькою культурою страхування українського населення, яке, на відміну від жителів розвинених країн, не розглядає страхування як ефективний механізм убезпечення від ризиків. За розміром страхових платежів на одну особу серед країн Європи Україна суттєво відстає, наприклад, в 20 раз від Словенії, в 11 раз від Чехії та в 9 раз від Польщі [2]. За різними оцінками експертів в Україні застраховано від 10 до 15 % ризиків, тоді як у більшості розвинених країн – 90–95 %.

3. Незначна частка страхування життя в загальному обсязі зібраних страхових премій. Оптимальним значенням цього показника є частка не менше 30 %, хоча на вітчизняному страховому ринку у 2007 році вона становила 4,4 %; у 2008 – 4,6 %; у 2009 – 4,0 %; у 2010 – 3,9 %. Тенденція до зниження частки страхування життя в загальному обсязі зібраних страхових премій може

бути поясненна збільшенням питомої ваги споживчих витрат у структурі витрат населення на тлі зростання середньомісячної заробітної плати. Так, у 2007 році споживчі сукупні витрати становили 90 %; у 2008 – 86,2 %; у 2009 – 87,8 %; у 2010 – 90 %.

4. Низький рівень страхових виплат. Для України вважається оптимальним рівень виплат 30 %, хоча у розвинутих страхових ринках Європи цей показник у середньому наближається до 75 % [3]. Незважаючи на досить занижене порогове значення показника, більшість вітчизняних страхових компаній не можуть його досягти. Зокрема, у 2007 році рівень виплат становив 23,4 %; у 2008 – 29,4 %; у 2009 – 33,0 %; у 2010 – 26,4 %. Отримані результати свідчать, що український страховий ринок перебуває на стадії формування. Також однією з причин такої ситуації можна назвати чисельні відмови страхових компаній у виплаті страхових відшкодувань через формальні причини.

5. Зростання частки страхових внесків, сплачених перестраховикам з 35,67 % у 2007 до 46,55 % у 2010 та збільшення обсягів внутрішнього перестраховування. При цьому за досліджуваний період перестраховикам-нерезидентам направлено не більше 5,4 % (максимальне значення в 2009 році). Основними перестраховими компаніями нерезидентами є перестраховики з Великобританії, Російської Федерації, Швейцарії, Німеччини та Франції [4]. За даними Держфінпослуг, частка перестраховиків-нерезидентів у виплатах протягом 2007–2010 років складає в середньому 51,46 %. Таким чином, перестраховування в нерезидентів гарантує не лише страховикові, але й страхувальникові, у тому числі державі, виплату за великими збитками і стабільність їх фінансового положення. Аналогічної гарантії вітчизняні перестрахові компанії на сьогодні забезпечити не можуть.

6. Зростання частки сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі. Зокрема, у 2007 році така частка була на рівні 19,5 %, у 2008 – 25 %, у 2009 – 28,7 %, у 2010 році – 31,9 %. У 2010 році на страховому ринку України з 456 страхової компанії діяло 115 страховиків з іноземним капіталом. Обсяг отриманих в 2010 році страхових платежів вказаної групи страхових компаній - 3,85 млрд. грн., або 26,5 % сукупного статутного капіталу страховиків. У структурі страхового бізнесу компаній із іноземним капіталом переважає страхування майна – 50 %, на обов'язкове страхування припадає 22 %, на страхування життя – 15 %, на особисте страхування – 10 % і на страхування відповідальності – 3 %. Основна група страховиків із іноземним капіталом (близько 50) представлена фінансово-страховими групами Австрії, Великобританії, Казахстану, Німеччини, Польщі, Росії, Словенії, США, Франції, Швеції тощо. У 2010 році вони охопили близько 60% ринку реального страхування [2]. За оцінками експертів, у 2011 році очікується збільшення впливу присутності іноземного капіталу на страховому ринку України.

Проведене дослідження та наведені висновки за отриманими результатами дають можливість стверджувати, що вітчизняний страховий ринок характеризується низьким рівнем розвитку та низькою забезпеченістю

страхових компаній фінансовими ресурсами для виконання взятих на себе зобов'язань за договорами страхування, а також ефективного функціонування.

Використовуючи Методику розрахунку рівня економічної безпеки України, нами було проведено розрахунки з визначення рівня безпеки страхового ринку (рис. 2). Отримане значення інтегрального індикатора засвідчило, що вітчизняний ринок страхових послуг протягом досліджуваного періоду перебувають у зоні критичного стану безпеки (значення показника менше 50 %). При цьому в 2007 році рівень безпеки страхового ринку був на рівні 41,82 %, у 2008 – 49,04 %, у 2009 – 43,48 %, у 2010 – 40,13 %. Порівнюючи отримані результати з розрахунками Міністерства економічного розвитку і торгівлі України щодо визначення рівня економічної безпеки, можемо стверджувати про те, що рівень фінансової безпеки протягом 2007–2010 років був у зоні небезпечного стану (50–80 %), і з 2008 мав тенденцію до незначного щорічного зростання (рис. 2). А відтак, зниження фінансової безпеки держави частково було спричинено низькою безпекою страхового ринку та її погіршенням.

Рис. 3. Динаміка рівнів фінансової безпеки та безпеки страхового ринку в 2007–2010 роки

Джерело: складено за розрахунками автора.

На сьогодні різні сфери соціально-економічного життя держави гостро відчувають потребу в існуванні надійних страхових компаній та можливості передачі наявних ризиків до них з метою захисту своїх майнових інтересів. Однією з таких сфер є відносини з приводу кредитування під заставу нерухомості, при чому ймовірність отримання збитків унаслідок реалізації ризиків є як у кредиторів, так і позичальників та інвесторів.

Протягом 2008–2010 років на іпотечному ринку України відбувається скорочення загального обсягу іпотечного портфелю банків, а на початку 2011 року ця тенденція збереглася. За перші три місяці 2011 року загальний іпотечний портфель банків скоротився на 3,2 %.

Станом на 1 квітня 2011 року середні розміри заборгованості за іпотечними кредитами на балансах банків дорівнюють:

- кредити на купівлю житла – 273,3 тис. грн.;
- кредити на споживчі цілі – 218,7 тис. грн.;
- кредити на будівництво житла під заставу незавершеного будівництва – 418,1 тис. грн.;
- рефінансування – 304,4 тис. грн.;
- кредити на купівлю земельної ділянки – 662,2 тис. грн.;
- кредити на комерційні цілі під заставу житла – 711,5 тис. грн.

У 2011 році з іпотечними програмами працює 36 банківських установ, з яких основними лідерами є ПАТ «Укрсиббанк» – 18,4 %; ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» – 12,1 %; ПАТ «Укрсоцбанк» – 11,5 %; ПАТ «ОТП Банк» – 11,4 %; ПАТ «Надра банк» – 6,9 %. Частка ТОП-5 у I кварталі 2011 року складає 60,3 %, а ТОП-10 – 78,8 % [5].

На іпотечному ринку більшість банків вимагають застрахувати три види ризиків: страхування предмета застави, страхування життя та здоров'я позичальника, страхування титулу. При цьому перший вид страхування є обов'язковим відповідно до Закону України «Про страхування» [6] та «Про іпотеку» [7], а інші за нормами чинного законодавства мають добровільну форму, хоча без страхування цих ризиків кредитори можуть відмовити у наданні іпотечного кредиту.

З розвитком іпотечного ринку та збільшенням кількості видів іпотечних кредитів збільшується кількість ризиків. Тому Українська національна іпотечна асоціація запропонувала до договорів іпотеки включати наступні види страхування:

- 1) стандартом житлового іпотечного кредитування передбачено страхування предмета іпотеки, особисте страхування життя та працездатності позичальника тощо;
- 2) стандартом комерційної іпотеки пропонується відносити страхування предмета іпотеки, страхування фінансових ризиків компаній та титульне страхування;
- 3) стандартом земельної іпотеки рекомендується передбачити страхування предмета іпотеки, страхування позичальника від нещасних випадків, титульне страхування;
- 4) стандартом кредитування під забезпечення іпотекою незавершеного житлового будівництва вважається необхідним страхування будівельних ризиків, страхування фінансових ризиків, страхування позичальника від нещасних випадків.

Для цього страхові компанії повинні відповідати наступним вимогам: мати досвід за певними видами страхування не менше двох років, не мати зв'язків з особою-кредитором, мати в своєму штаті сертифікованих спеціалістів по перестрахованню, мати договори перестраховання з провідними українськими або закордонними страховими чи перестраховими компаніями, які мають міжнародний офіційний рейтинг не нижче «інвестиційного класу» [8].

Таким чином, ефективне функціонування страхування іпотечних ризиків залежить від рівня безпеки страхового ринку, оскільки основні складові цієї безпеки впливають на спроможність страхових компаній приймати на страхування ризику та здійснювати виплати при настанні страхових випадків.

Останнім часом на вітчизняному страховому ринку політика тенденція до консолідації фінансових інститутів, що проявляється в продажу страхових продуктів через банківські відділення.

У розвинених країнах такий процес називається «bancassurance», зміст якого можна передати словом «банкострахування». Для банків така співпраця означає зростання продажів, зменшення ризикованості операцій та забезпечує клієнтам більш широкий вибір послуг окрім цього, реалізується принцип продажу «усе з одних рук». Однак, така інтеграція породжує деякі проблеми, особливо для позичальника: комплексні продукти не завжди містять найвигідніші для клієнта умови, спостерігається зниження якості страхових послуг, подорожчання банкострахових продуктів [9].

Поширення співпраці страхових компаній та банківських установ сприяє виникненню залежності страховиків від банків. За таких умов стан банківської системи суттєво може впливати на стан страхового ринку, що проявляється не лише в межах окремого регіону, а й країни в цілому. Зокрема, зміна обсягів банківського іпотечного кредитування призводить до зміни кількості укладених договорів страхування та зібраних страхових премій. За оцінками експертів, на початку 2010 року на вітчизняному іпотечному ринку більше 80% договорів страхування предмета іпотеки з фізичними особами страхові компанії уклали з подачі банків-кредиторів, а на кінець 2010 року цей показник знизився до 60–70 % та має тенденцію до скорочення. Також стали дешевшими поліси цього виду страхування, зокрема, для юридичних осіб тарифи зменшились на 20–30 %, для фізичних осіб – на 30–40 % [10].

При кредитуванні під заставу нерухомості предметом іпотеки може виступати не лише житло, а й земельні ділянки, будівлі, споруди нежитлового призначення, цілісні майнові комплекси тощо. Але в Україні поки що недооцінюється потенціал нежитлового іпотечного кредитування, зважаючи на низьку кількість банків, які пропонують цей вид кредитування. Вітчизняними науковцями наголошується, що розвиток іпотечного ринку в більшості розвинених країн розпочинався з формування аграрного і промислового сегментів та завершувався розвитком житлового сегмента. А для України характерний зворотній напрям, де першочергового розвитку набуває житловий сегмент іпотечного ринку [11, с. 287]. Поглиблює проблему й те, що страхові компанії не вбачають привабливості в страхуванні сільськогосподарських ризиків та відмовляються займатися цим видом страхування, а убезпечення від ризиків позичальника-юридичної особи, крім програм захисту предмета іпотеки, має добровільний характер. Незважаючи на це, експертами страхового ринку вказується на перспективність таких супутніх іпотечним кредитам страхових програм, як страхування від перерв у виробництві, страхування відповідальності за непогашення кредиту, страхування машин і обладнання від помилок тощо.

Зарубіжний досвід ролі страховиків на іпотечному ринку вказує на можливість їх впливу на умови видачі кредитів під заставу нерухомості. Зокрема, при страхуванні відповідальності позичальника за неповернення кредиту, страхова компанія залучається до процесу іпотечного кредитування, виступаючи гарантом виконання зобов'язання. За оцінками експертів, за допомогою такого механізму у позичальників (фізичних чи юридичних осіб) з'являється можливість отримати кредит з початковим внеском нижче 30% за рахунок оформлення додаткового договору страхування іпотечних зобов'язань. За таких умов банківські установи можуть надавати іпотечні кредити з початковим внеском від 10 % суттєво не збільшуючи власний ризик та відсоткову ставку за кредитом, оскільки різницю в 20 % покриває страхова компанія, а позичальник при цьому отримує захист від додаткових претензій банку у випадку нестачі грошових коштів після продажу закладеного майна [12].

Окрім цього, застраховані іпотечні кредити мають вищий коефіцієнт LTV (співвідношення між сумою наданого первинним кредитором іпотечного кредиту і оціночною вартістю предмета іпотеки), ніж незастраховані. Так, у Великобританії та США середній показник LTV становить 80 %, тоді як максимальний LTV у Великобританії – 100 %, а в США – 97–100 %. У свою чергу, незастраховані іпотечні кредити у Великобританії та США мають середнє значення LTV близько 70 %. Подібна ситуація спостерігається і в інших іноземних країнах із розвинутою системою страхування іпотечних ризиків [10].

Діяльність банківських установ на іпотечному ринку України є досить ризикованою. Але незважаючи на існування широкої практики страхування таких ризиків за кордоном, вітчизняні банки рідко звертаються до програм комплексного страхування банківських ризиків (Bankers Blanket Bond). За оцінками експертів, до причин недостатнього поширення такого виду страхування можна віднести упереджене ставлення до страхових компаній з боку банків через відсутність досвіду у страховиків використання технологій ВВВ, небажання страхувати банківські ризики через необхідність сплати страхових внесків [9].

Висновки. Підсумовуючи проведені вище дослідження, слід зазначити, що за наявного рівня розвитку вітчизняного страхового ринку та його безпеки вплив страховиків на ефективність функціонування іпотечної системи є незначним. Причинами цього можна назвати низький рівень платоспроможності позичальників, низьку культуру страхування в країні, обмеженість асортименту страхових продуктів, відсутність достатнього досвіду та необхідного висококваліфікованого персоналу в страхових компаній. Вирішення цих проблем дасть можливість підвищити роль вітчизняних страхових компаній як у забезпеченні сталого розвитку іпотечного ринку, так і в сприянні економічного зростання держави.

Перспективним напрямом подальших наукових розробок може бути дослідження використання ресурсів страховиків у інвестиційних цілях як

фактор забезпечення сталого розвитку іпотечного ринку через рефінансування іпотечних кредитів за рахунок випуску кредиторами цінних паперів.

Список використаних джерел

1. Андреева Е.В. в Украине продолжают снижаться тарифы на страхование имущества физлиц и юрлиц / Е.В. Андреева // Деловая столица. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/10/08/06/4140>
2. Базилевич В.Д. Іпотечний ринок / В.Д. Базилевич, Н.П. Погорельцева. – К.: Знання, 2008. – 717 с.
3. Бабко Т. Україна сьогодні випадає з міжнародної інтеграції в мировий перестраховочний ринок / Т. Бабко // Страхова справа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/12/02/14/4472>.
4. Залетов А. Страховий ринок України в 2010 році: оцінка реального страхування / А. Залетов // Страхова справа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/11/04/22/4326>.
5. Клапків Ю. Банківське страхування: нові виклики та можливості / Ю. Клапків, В. Тринчук // Страхова справа. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [forINSURER.com/ http://forinsurer.com/public/08/12/26/3665](http://forinsurer.com/public/08/12/26/3665)
6. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
7. Онищенко В.П. Рівень страхових виплат як показник розвитку страхового ринку України / В.П. Онищенко, О.В. Клімчук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2010_43/29.htm.
8. Про страхування. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
9. Про іпотеку: Закон України 05.06.2003 № 898-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
10. Страхування іпотечних зобов'язань включено в Росії в стандарти АИЖК. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/10/07/07/22543>.
11. Стан іпотечного ринку України в I кварталі 2011 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unia.com.ua/filearea/File/Press-reliz%20UNIA%201Q%202011.pdf.

Филонюк А.Ф. Страховая индустрия Украины: стратегия развития. Монография. / А.Ф. Филонюк, А.Н. Залетов. – К.: «Бизон», 2008. – 448 с.

Подано до редакції 23 березня 2012 року

Носенко М.С.

Безопасность страхового рынка в контексте защиты имущественных интересов участников ипотечных отношений

В статье исследовано суцність поняття «безопасность страхового рынка» и ключевые факторы, которые его определяют. Проведено оцінку уровня безопасности страхового рынка Украины. Установлена связь между

уровнем безопасности страхового рынка и способностью страховых компаний предоставлять необходимую защиту имущественных интересов участников ипотечных отношений.

Ключевые слова: *финансовая безопасность, безопасность страхового рынка, проникновение страхования, плотность страхования, уровень выплат, перестраховщик-нерезидент, страховщик, ипотечный рынок.*

Nosenko M.S.

Security of insurance business in context of the protection of property interests of mortgage relations

The article explored the essence of the concept of «security insurance market» and the key factors determining it. The assessment of the safety of the insurance market of Ukraine. The relationship between the level of security of the insurance market and the ability of insurance companies to provide adequate protection of property interests of the mortgage relationship.

Ke ywords: *financial security, security of the insurance market, insurance penetration, insurance density level of benefits, non-resident reinsurer, insurer, mortgage market.*

Носенко Марина Сергіївна – аспірант, асистент кафедри фінансів, банківської справи та державного управління Полтавського національного технічного університету імені Ю. Кондратюка.